

ILIRSKA OKOSTJA IZ GOMILE V VOLČJIH NJIVAH

ZLATA DOLINAR-OSOLE

Pri izkopavanju gomile v Volčjih njivah v Mirenski dolini je bilo izkopanih 21 okostij in ena žara s poogljenimi kostmi. Razen tega so se pojavljali zelo pogosto koščki in večji deli kosti, brez reda razmetani v materialu gomile. Očitno so ti ležali na drugotnem mestu in so ostanki prekopanih grobov. Ti fragmenti so motili skrbno odkrivanje okostij v samih grobovih in otežkočali določanje števila oseb, ki so bile pokopane na tem mestu. Ni bilo mogoče določiti pravega števila pokopanih tudi zaradi tega, ker so bila okostja zelo slabo ohranjena; od mnogih smo našli le majhno število neznačilnih odlomkov in smo bili večkrat v dvomih, ali je to primer zelo razpadlega okostja, ali so deli nekega prekopanega groba. Glede na slabo ohranjenost je bilo otežkočeno določanje starosti in spola; posebno glede slednjega smo se z antropološkega stališča mogli izraziti le v treh primerih. Kljub temu je večina okostij spoznanih po spolu po značilnih pridatkih, ki so v praksi znani kot dodatki moškega ali ženske.

Od vseh okostij je pet otroških, to je slaba četrtnina. Mogoče je, da smo katero prezrli, v primeru da grob ni bil viden in je od kosti komaj kaj ostalo. Odstotek otroških skeletov je majhen v primeri s staroslovanskimi grobišči, kjer jih je od 22 do 42.

Izmed ostalih okostij jih imamo šest v starosti »maturus« (35—55 let), dva »adultus« (21—35), dva »juvenilis« (15—21) in šest odraslih, ki niso natančneje opredeljeni po starosti. Za zadnje pride v poštev diagnoza »adultus«, »maturus« ali »senilis«. Kot vidimo, jih je razmeroma precej umrlo v zreli starosti. Po tem bi mogli zaključiti, da so ljudje sorazmerno za tiste čase dolgo živeli, da so si znali pripraviti dovolj dobre pogoje za zdravo življenje. Le pri treh okostjih, označenih »maturus«, smo mogli razpoznati spol; vsi trije so bili moški. To so edini trije skeleti z delno ohranjenimi lobanjami in deli dolgih kosti, nimamo pa celih dolgih kosti ali drugih delov postkranialnega okostja.

Na fragmentih krova lobanj št. 9 in 10 je opazen popoln metopizem. Pogostnosti tega pojava ne moremo določiti v naši skupini, ker nimajo vsi skeleti ohranjenih čelnic, niti fragmentov čelnic. Okostje št. 14 je otroško; imamo le krov lobanje. Kostni so dokaj na široko obokane in dosti debele, kar govori za razmeroma veliko lobanjo in s tem za otroka starosti nekaj let. Pri vsem tem je pa čelnica dvojna, ohranjen je v celoti čelnični srednji šiv. Če verjamemo, da so to ostanki otroka starosti nekaj let, je to primer metopizma v tej seriji. Saj se v običajnih primerih, ko imamo v odraslem stanju zraslo čelnico, ta zaraste že v starosti od enega do drugega leta.

Lobanja okostja št.2 je najbolje ohranjena. Bila je mogoča celo delna rekonstrukcija obraznega dela z dodatki mavca, ki pritrjuje okrnjeno zgornjo čeljustnico verjetno na pravo mesto. Lobanja je brez baze, od maksile je palatinalni del skoraj popoln, zgornji del kosti manjka; obrazni del je popolnoma brez zigomatikov in nosnih kosti. Na mandibuli je del desne veje nadomeščen z mavcem. Od ostalih kosti okostja št.2 imamo le okrnjene diafize femurjev in tibij.

Norma lateralis lobanje št. 2

Skeleta ne bi mogli imenovati niti robustnega niti gracilnega. Narastišča in oprijemališča mišic so dobro izražena.

Oblika možganskega dela lobanje je podolgovata, gledana od zgoraj pa ovoidna. Od strani vidimo, da je lobanja sorazmerno dolga in nizka. Mastoidni izrastek je velik, prav tako tubera parietalia. Če bi mogli meriti kot nagnjenosti čelnice, bi številčno verjetno izražal srednje poševno čelo. Obrisi norme lateralis se na luski zatilnice ostro zaokrene naprej na meji gornjega dela luske in planuma nuhale. Pogled od zadaj nam odkriva obris v obliki hiše ter krepko izraženo mejno linijo na zatilnici. Lobanjski šivi so v stanju zaraščanja. Štopnja osifikacije ustreza srednji starosti okostja »maturus«. Spodnja čeljustnica ni posebno močna in velika. Obradek je dobro izražen v obliki enakokrakega trikotnika, katerega najdaljša stranica je osnovnica. V zadnjem delu je zobni nastavek atrofiran; pomanjšane alveole so ohranjene samo od sekalcev, pod-

očajakov in premolarjev. Tudi v zgornji čeljustnici so ohranjeni le trije zobje, in sicer zadnji. Zobje so zelo obrušeni, spodnji kot zgornji. Preseneča nas, da so bili v funkciji samo zadnji zobje, ker vemo, da so običajno prednji mnogo vzdržljivejši. V tem primeru smo našli alveolarni nastavek, reduciran v prednjem delu in delno na desni polovici čeljustnice. Zobne jamice so nejasno zarasle, kost je na tem mestu polna hrapavin in luknjic. Na mestu desnih molarjev je v zobišču viden del votline, verjetno nastale zaradi vnetnega procesa. Ta možki je imel zelo nepopolno zobovje, ni pa opaziti zobne gnilobe. Lahko je izgubil zobe, vsaj zgornje, zaradi mehanske poškodbe, ali po kaki bolezni, manj verjetno je, da bi si jih moral dajati izdirati zaradi gnilobe.

Norma lateralis lobanje št. 8

Kolikor se je dala lobanja meriti, smo to izvršili: v mm g-op 188, eu-eu 138, ft-ft 98, go-go 101, viš. mand. v simfizi 34, horiz. obod 530, lok n-op 310; širinsko dolžinski indeks znaša 73,4.

Dobili smo srednje velike vrednosti. Po širinsko dolžinskem indeksu je lobanja dolihokrana. Višine ne poznamo in zaradi tega nam ostaneta neznana oba ostala indeksa možganskega dela. Obrazni del lobanje je nemerljiv, razen najmanjše širine čela in širine mandibule. Primerjava teh dveh mer nam izraža mezomandibularni obraz.

Poleg lobanje imamo še diafize stegenice in golenice. Pozorni smo postali na desni femur ob opazovanju njegove površine v proksimalnem predelu, ki napravlja vtis, kot bi bila razjedena; je hrapava, polna jamic in vdolbin. Sama kost je na tem mestu tanjša od leve nenačete stegenice. Mislili smo na delovanje kemizma v zemlji. Možno je hitrejše razpadanje kostnega tkiva na

določenih mestih zaradi različne sestave zemlje ali drugih različnih pogojev v grobu. Dolžina obeh kosti je po videzu enaka, dasi nimata ohranjenih sklepnih delov. Po mnenju doc.dr. Pintarja bi bila opisana sprememba premortalnega izvora, povzročena po periostitisu ossificans. V kateri bolezni naj iščemo vzrok vnetja pokostnice, za sedaj še ni mogoče pojasniti.

Okostje št. 8 je moško, starostne dobe »maturus«. Ohranila se je lobanja, ki ni popolnoma sestavljena. Iz groba smo pobrali vse fragmente, ki so se izkazali pri poizkusu rekonstrukcije v toliki meri nepravilno ukrivljeni, da nismo dobili merljive lobanje. Od dolgih kosti imamo diafize stegenic, golenic, desne nadlaktnice in odlomek koželjnice. K temu okostju pripada še del leve kolčnice. Kosti so močne; narastišča mišic izrazita.

Lobanja je sorazmerno majhna, kratka in zadaj prisekana. V pogledu od zgoraj vidimo obliko sphenoides, v normi occipitalis pa hišasto. Supraorbitalni torusi so razviti, v sredini prekinjeni, primerni za moško lobanjo. Čelnica je zmerno nagnjena. Na temenicah so vidna tubera in nekoliko dvignjen krov v sagitalni liniji. Mastoida sta izredno močna in zelo razmaknjena. Inion je dobro izražen, toda sam izrastek je majhen. V obelionu je lobanja sploščena. Ta sploščenost prehaja tudi na lusko zatilnice in oboje skupaj povzroča zadaj prisekano lobanjo. Celoten pogled na lobanjo napravlja poleg že omenjenega kratkega vtisa tudi visok videz. Obrazni del je tako nepopoln, da ga ni bilo mogoče niti približno sestaviti. Imamo ličnico, del zgornje in okrnjeno spodnjo čeljustnico. Ličnica je sorazmerno visoka. Nepopolno ohranjeni maksilarni zobni lok ima obliko raztegnjene črke U. Mandibula je srednje močna z osrednjim okroglastim obradkom; njen rob je v gonionih izvihan, v zadnjem delu je zlasti na levi strani obliterated alveolarni nastavek. V zobnih jamicah tičita le levi podočnjak in desni drugi sekalec, oba močno obrušena. V alveolah fragmenta maksile ni nobenega zoba, našli smo jih deset prosto v zemlji. Zobno gnilobo je opaziti na dveh gornjih molarjih v obliki malih votlinic na vratu zob.

Od dolgih kosti manjkajo le skrajni deli epifiz, zaradi tega lahko presodimo približno dolžino. Kosti so močne, glave stegenice debele, sicer pa brez posebnosti. Dolžino stegenice smo presodili na 498—503 mm. Tej dolžini po Manouvrierjevi tabeli ustreza višina 177—185 cm. Nekoliko preseneča tolikšna višina osebe v tem času, če pomislimo na manjše povprečke starih Slovanov in sploh kasnejšega srednjeveškega človeka. Žal imamo tu le tri primere in samo povprečne cenitve, ki še zdaleč ne povedo takratnega povprečka. Če v zvezi s to telesno višino pomislimo še na velikost in obliko lobanje, se zdi kaj verjetno, da gre tu za primer dinarida, še celo, ker pri Ilirih te dobe prav pričakujemo dinaridne znake.

Okostje št. 15 smo prišteli moškemu spolu in starostni dobi »maturus«. Ohranjen imamo krov lobanje s celo čelnico; senčnice in bazo lobanje v fragmentih; mandibulo z okrnjenimi vejami v treh delih; razen tega še oba okrnjena femurja in tibije. Kosti so srednje močne, krovne kosti lobanje razmeroma tanke.

Norma verticalis kaže ovoidno obliko; celoten vtis je dolihoiden. Sivi so zelo zabrisani, že pokosteneli, razen parietotemporalnega. Čelnični del krova se zmerno dviga nazaj do srede čelnice; v predelu temenic in gornjega dela okcipitalke je krov malo obokan in se v pogledu od spredaj ali zadaj dozdeva ozek. Na splošno so površine gladke. Večji del zatilnice je razdrobljen v frag-

mente, na katerih so vidni odseki narastišč za zatilnične mišice. Iniona ni najti na nobenem fragmentu. V nasprotju s prav mogočnimi mastoidi so luske senčnic majhne in polkrožne. Mandibula ni merljiva; zadaj je očitno precej široka, ventralno se pa hitro oži in se konča z izrazito trikotnim obradkom.

Kolikor je možno presoditi femurja in tibiji, so sorazmerno kratke in debele. Na vsakem koncu ohranjene diafize se kost že debeli in prehaja proti sklepnim ploskvam, ki niso ohranjene. Dolžino stegenic smo približno ocenili na 460—467 mm. Po Manouvrierjevi tabeli, iz katere lahko določimo telesno višino tudi le po eni dolgi kosti, je bil ta mož visok 168—170 cm.

Zaključek

Od 21 okostij jih je pet otroških; ostala so odrasla in od boljše ohranjenih, ki jim lahko določimo natančnejšo starost, večina v dobi, označeni z »maturus«. Glede na to zaključujemo, da je bila življenjska doba za tiste čase razmeroma dolga. Imamo le tri okostja z delno ohranjenimi lobanjami in deli postkranialnega skeleta. To so trije moški, umrli v zreli starostni dobi. Dve lobanji sta po obliki dolihoidni, ena tipično brahikrana ali še celo hiperbrahikrana. Širinsko-dolžinski indeks smo mogli določiti le na eni od dolihoidnih lobanj (73,4), ostalima dvema ni bilo mogoče posneti potrebnih mer niti za ta indeks. Okrogla lobanja je po obliki dinaridna; visoka, kratka in v zadnjem delu »prisekana«. Njej pripadajoče kosti dokazujejo najvišjega človeka od teh treh okostij (od 177 do 185 cm). Odstotka dolgoglavih in kratkoglavih za Volčje njive ne moremo izračunati. Vendar je morda značilno razmerje treh okostij: 2 dolgoglava proti 1 kratkoglavemu. Arheologi datirajo gomilo v dobo 450 do 350 let pred našim štetjem. V tem času spremljamo brahikefalizacijo Ilirov, kot mnogo kasneje pri Slovanih. Grobišče v Glasincu (1000—400 pr. n. e.) izkazuje 31,5 % dolihokranih, 43 % mezokranih in 25 % brahikranih lobanj. Od začetka našega štetja pa do prihoda Slovanov so se Ilirrom Dalmacije, Bosne in Hercegovine bistveno spremenile lobanje od dolgih v kratke. Tako izkazujejo različna grobišča iz te dobe 13,04 % dolihokranih, 50,43 % mezokranih in 56,52 % brahikranih lobanj. Od zadnjih je velik del (38,09 %) hiperbrahikranih (Zupanič 1932, str. 4). Današnji Albanci, ki jih splošno imamo za neposredne potomce Ilirov, so vseskozi brahikrani (Coon 1950, str. 100). Da se je vršila brahikefalizacija tudi med Iliri na slovenskem ozemlju, o tem nimamo vzroka dvomiti, vendar nam morajo okostja šele potrditi in razjasniti natančnejši potek. Z mešanjem Ilirov in došlih dolgoglavih Slovanov je nastopila brahikefalizacija Južnih Slovanov in je dosegla v današnji dobi v nekaterih predelih Jugoslavije (Bosna, Hercegovina) preko 84 % kratkoglavih (Zupanič 1932, str. 12).

Literatura

1. Coon, S.-Carleton, *The Mountains of Giants*, Cambridge, Massachusetts, U. S. A., Published by the Museum, 1950.
2. Martin, *Lehrbuch der Anthropologie*, Zweite Auflage, II. Band, Jena, Fischer, 1928.
3. Menghin-Oswald, *Diskussion über die Illyrerfrage*, Mitt. Anthrop. Gesel. XLVII. Band, Monatsversammlung 1917.
4. Zupanič Niko, *Die Illyrier*, Mitt. Anthrop. Gesel. XXXVII. Band, Monatsversammlung 1907.

5. Zupanič Niko, Les premiers habitants des pays Yougoslaves. Extrait de la Revue Anthropologique, janvier-février 1919, Paris, Librairie Félix Alcan.

6. Zupanič Niko, Zur physio-ethnischen Metamorphose der Völker mit besonderer Rücksicht auf die Südslawen, Roma, Istituto poligrafico dello stato, Libreria 1932.

7. Zupanič Niko, Problem povzročitve metamorfoze možganske lobanje z ozirom na kranjski indeks pri Jugoslovenih, Etnolog X—XI, Ljubljana 1937—39.

SUMMARY

The Illyrian skeletons of Volčje njive

From the 21 skeletons that have been found in the tumulus, 5 belong to children, the rest to grown-up people. Most of the best-preserved skeletons, on which the necessary measurements could be taken, belong to people of mature age. It can be inferred from this fact that, at that time, the life span was comparatively long. In all, only 3 skeletons with partially preserved skulls and postcranial bones have been found. They belong to three male individuals who died at the age of maturity. In shape, two of the skulls are dolichocephalic and one brachycephalic or even hyperbrachycephalic. It has been possible to ascertain the length and the breadth index only of one of the two dolichocephalic skulls (73,4). On the others it has not been possible to take the necessary measurements. The round skull is dinarid in shape, high and short and falling steeply at the back. The pertaining long bones enable us to recognize the individual as the tallest of the three (from 170 to 183 cm). The proportion of long skulls to round skulls in the whole find of Volčje njive unfortunately cannot be calculated; still, the ratio of two long skulls to one round skull in the three skeletons may be characteristic. Archaeologists date the tumulus back to the period from 450 to 350 B. C. At that time we observe a brachycephalisation of the Illyrians, which much later takes place also with the Slavs. The burials near Glasinac (1000—400 B. C.) contain 31,5 % dolichocephalic, 43 % mesocephalic and 25 % brachycephalic skulls. From the beginning of our era until the arrival of the Slavs the skulls of the Illyrians in Dalmatia, Bosnia and Herzegovina underwent an essential change. Thus different burial complexes contain 13,4 % dolichocephalic, 30,43 % mesocephalic and 56,52 % brachycephalic skulls. Among the latter 38,09 % are hyperbrachycephalic. The Albanians of today, whom we generally regard as direct descendants of the Illyrians, are without exception hyperbrachycephalic. There is not the slightest doubt that a brachycephalisation took place also in the Slovene area. However, this assumption cannot be confirmed nor the whole process more exactly determined until some bones are found. With the intermingling of the dolichocephalic Slavs and the brachycephalic Illyrians the brachycephalisation of the South Slavs took place and amounts nowadays to a percentage of 84 short skulls per one hundred individuals.